

JAMIYAT TARAQQIYOTIGA SUN'IY INTELEKTNI TA'SIRI

Abdusaitova Munisa Sunnat qizi

Hasanova Qunduzoy Baxtiyor qizi

Samarqand Davlat Universiteti Kattaqo'qorg'on filiali

"Aniq va tabiiy fanlar" fakulteti

"Ijtimoiy ish" yonalishi talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10085047>

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun'iy intellektning jamiyatning rivojlanishidagi ahamiyati, uning ijobiy va salbiy jihatlari hamda rivojlanish jarayonida SI ning tatbiq etilishi haqida batafsil yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, yoshlar, ijtimoiy siyosat, sun'iy intellekt ma'lumotlar bazasi, inklyuziv ta'lim, ("Ijtimoiy reyestr" – "Temir daftar", "Ayollar daftari" va "Yoshlar daftari"), "Harambee" loyihasi.

IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE DEVELOPMENT OF SOCIETY

Abstract. This article describes in detail the importance of artificial intelligence in the development of society, its positive and negative aspects, and the implementation of AI in the process of development.

Key words: artificial intelligence, youth, social policy, artificial intelligence database, inclusive education ("Social register" - "Iron register", "Women's register" and "Youth register"), "Harambee" project.

ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА РАЗВИТИЕ ОБЩЕСТВА

Аннотация. В данной статье подробно описано значение искусственного интеллекта в развитии общества, его положительные и отрицательные стороны, а также внедрение ИИ в процесс развития.

Ключевые слова: искусственный интеллект, молодежь, социальная политика, база данных искусственного интеллекта, инклюзивное образование («Социальный регистр» - «Железный регистр», «Женский регистр» и «Молодежный регистр»), проект «Харамби».

KIRISH

Jamiyat taraqqiyoti qonunlari insoniyat tarixi davomida shakllanib kelmoqda. Shu narsa ayonki, har bir davrda inson o'z turmushi, faoliyati uchun qulayliklar izlaydi, ularni kashf etadi va yaratadi. Yangilanishlar, innovatsiyalar faqat texnika va texnologiyalardagina emas, ijtimoiy munosabatlarda ham o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Inson tomonidan yaratilgan yangiliklar ba'zan zulm-istibdodga ba'zan esa inson hayotini tubdan ijobiy tomonga o'zgartirishga xizmat qilgan. Bu borada inson o'z oldiga qanday maqsadlar qo'yganligi katta ahamiyatga ega.

XX asrning so'ngida yaratilgan sun'iy intellekt ham inson tomonidan yaratilgan ko'plab vositalardan biri bo'lib, undan qanday foydalanish, qanday maqsadlarda qo'llash har bir jamiyat ijtimoiy-ma'naviy tafakkuriga bog'liqdir.

Ilm-fan va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadal taraqqiy etib borayotgan bugungi sharoitda dunyoning rivojlangan mamlakatlarida davlat va jamiyat boshqaruvi, iqtisodiyot, sanoat, ijtimoiy himoya, ta'lim, tibbiyot, bandlik, qishloq xo'jaligi, mudofaa, xavfsizlik, turizm va boshqa sohalarda zamonaviy axborot texnologiyalari va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan keng foydalanish urfga kirmoqda. O'zbekistonda ham axborotlashtirish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish orqali 2030 yilga qadar innovatsion taraqqiy etgan yetakchi davlatlar qatoridan o'rin egallash ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi hamda "Aholiga davlat ijtimoiy xizmatlari va yordam taqdim etish tartib-taomillarini avtomatlashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar mamlakatimizda raqamlashtirishni jadallashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy sohalarga zamonaviy texnologiyalarni joriy qilishga qaratilgan. Sun'iy intellektga asoslangan loyihalarni O'zbekiston sharoitida mavjud dasturlar va davlat idoralaridagi ma'lumotlar bazasini integratsiyalashtirish va kengaytirish orqali bir qator istiqbolli loyihalarni ko'rib chiqish mumkin. Masalan, mavjud ijtimoiy himoya dasturlarida ("Ijtimoiy reyestr" – "Temir daftar", "Ayollar daftari" va "Yoshlar daftari") bir martalik yoki muddatli moddiy yordam olish bo'yicha "onlayn ariza" berish tizimini yaratish. Bunda ariza beruvchi o'ziga tegishli ma'lumotlarni tizimga kiritib, mezonlarga moslikni tezkorlik bilan aniqlashi mumkin. Birinchi bosqichda tegishli xodim-mutaxassis tomonidan mezonlar baholanishi yo'lga qo'yilsa, tizim rivojlanishi bilan bu jarayon keyingi bosqichda avtomatik tarzda amalga oshirilib, inson omiliga o'rin qolmaydi. Shunga o'xshash "onlayn ariza" berish tajribasi imtiyozli ipoteka kreditlari va to'lovlari bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat subsidiyalarini ajratishda qo'llanilmoqda.

Ta'kidlash lozimki, sun'iy intellekt asosini ma'lumotlar bazasi tashkil etib, ularning manbasi turlicha bo'lishi mumkin. Ma'lumotlar bazasini esa muntazam to'ldirish va kengaytirish sun'iy intellekt tahliliy imkoniyatlarini va samaradorligini oshiradi. Hoziri kunda "Temir daftar" ma'lumotlari elektron bazaga tegishli hokimliklar tomonidan kiritilmoqda. Bu jarayonga sun'iy intellekt texnologiyasining joriy qilinishi, ijtimoiy himoyaga muhtoj talabgorlarni turli mezonlar va talablar kesimida baholab, inson omilini keskin kamaytiradi hamda davriy ravishda muhtoj oila yoki fuqaroning ijtimoiy holati haqidagi ma'lumotlar avtonom yangilanib boriladi. Ehtiyojmand oilalarning "Temir daftar"ga kiritilishi va chiqarilishini sun'iy intellekt nazoratga olishi bilan, dasturning samaradorligi va shaffofligi ta'minlanadi.

O'zbekistonda hozirda mavjud ma'lumotlar manbalaridan sun'iy intellekt ma'lumotlar bazasini shakllantirish va ulardan samarali foydalanish mumkin. Jumladan:

- Identifikatsiyalash yagona tizimi – (id.gov.uz);
- O'zbekiston Respublikasi ochiq ma'lumotlar portalı – (data.gov.uz);
- Elektron hukumat tizimi ma'lumotlar bazasi – (my.gov.uz);
- Davlat xizmatlari agentligi ma'lumotlar bazasi – (davxizmat.uz);
- Turli vazirlik va idoralarning ma'lumotlar bazasi.

Shuningdek, jahon tajribasida ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan dasturlarda sun'iy intellekt ma'lumotlar bazasini shakllantirishda milliy ID tizimlari ma'lumotlari, aholini ro'yxatga olish va soliq to'lovchilar bazasi, tibbiyot, bank, sug'urta kompaniyalari, do'kon va bozorlar xaridorlari, mobil aloqa operatorlari ma'lumotlari hamda aholining kommunal to'lovlar va qarzdorlik, kredit

tarixi, ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi kabi manbalardan qonun doirasida foydalaniladi. Siyosiy jarayonlarda ham sun'iy intellekt o'z ahamiyatini kasb etmasdan qolmaydi. Xususan turli xil ijtimoiy himoya dasturlarida qo'llash imkoniyatlari va zarurati mavjud bo'lib, tegishli dasturlash yo'nalishlaridagi yetakchi mahalliy mutaxassislar va xorijiy kompaniyalarni jalb qilgan holda sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy qilish va qo'llash maqsadiga erishib kelmoqda. Ijtimoiy siyosat degan terminga toxtalib o'tamiz:

Ijtimoiy siyosat – davlat faoliyatidagi muhim yo'nalishlardan biri hisoblanib, maqsadi aholi salomatligi, daromadlarining barqarorligi, muayyan murakkab hayotiy vaziyatlarda ijtimoiy zaif toifalarni qo'llab-quvvatlash, umuman olganda jamiyatda ijobiy ijtimoiy muhitni yaratishdir.¹

Rivojlangan mamlakatlarda ijtimoiy sohada, xususan, sog'liqni saqlash, ta'lim, bandlik, ijtimoiy himoya va boshqa yo'nalishlarda sun'iy intellekt va zamonaviy axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan foydalanish keng tus olmoqda. Aholini ijtimoiy himoya qilish sohalarida rivojlanayotgan davlatlarda amalga oshirilgan muvaffaqiyatli xorijiy tajribalardan quyidagi loyihalarini ko'rib chiqish mumkin. Masalan, Janubiy Afrika Respublikasida amalga oshirilgan "Harambee" loyihasi ijtimoiy yoshlar bandligini ta'minlashga ko'maklashishga yo'naltirilgan bo'lib, ushbu dastur sun'iy intellekt yordamida kasbiy-malakaviy moslikni aniqlab, ish izlovchilar bazasini shakllantiradi va ularga turli me'yorlarga asosan tegishli mos bo'sh ish o'rnini taklif qiladi. Aholining asosiy qismi hozirda yoshlar tashkil qiladigan bir davrda yoshlarga nisbatan olib borilayotgan davlat siyosati ham barqarordir. Davlatda aholisining ish bilan qamrab olingan qismining ko'pini ham yoshlar tashkil etada. Ko'plab yoshlarni sun'iy intellekt orqali ham ish bilan ta'minlashning yo'llari o'ylab topilmoqda.

Yoshlar – aholi yoshining katta ijtimoiy guruhini tashkil etadigan, ijtimoiy rivojlanish va shaxs sifatida shakllanishi jarayonida, ijtimoiy hayotda ma'lum bir chegaralanmagan xarakatlarga va imtiyozlarga ega bo'lgan qatlamdir. Yoshlar inson mamlakat rivojiga o'z hissasini qo'shadigan va uning rivojlanishiga ta'sir etadigan ijtimoiy hayotning to'laqonli subyekti hisoblanadi.²

XXI asr texno asr degan nom ostida ham jamiyatni rivojlanishiga zamonaviy texnologiyalar asosiy sabab deb bilamiz. O'z navbatida yoshlarning ijtimoiylashuviga yordam bermoqda, shu bilan bir qatorda insonlarni bir-biridan uzoqlashib, qarindoshlik rishtalarini buzilishiga olib kelmoqda desak mubolog'a bo'lmayda. Har bir kunimiz sun'iy intelleksiz o'tmaydi albatta telefon, kompyuter, televizorlar, har xil sayt va platvormalar bularning hammasi intellekt hisoblanadi. Sun'iy intellekt yoshlarga ijtimoiy xizmatlar ham ko'rsatmoqda nogironligi bo'lgan yoshlarga bir qator masalan:

1. **Ko'zi ojizlar yoki zaif ko'ruvchilar uchun ovozli yordamchi.** Bunday qurilma harakatlanishni erkinlashtirishi, yo'llardagi to'siqlar, xavfli holatlar, vaziyatlar haqida oldindan ogohlantirishi, turli bosma nashrlar, elektron axborotlar, uyali aloqa vositalaridan foydalanishda yordam bera oladi. Masalan, inson kutubxonaga boradi, u yerda kutubxonachidan istagan kitobni oladi, shunchaki varaqlab turadi yordamchi esa kitobni ovoz chiqarib o'qib beradi;

¹ Ijtimoiy siyosat//wikipedia. Havola: http://ru.wikipedia.org/wiki/социальная_политика (09.05.2023)

² Ganiyeva M.X., Latipova N.M., Alekseyeva V.S., Ismailova B.X., Abduraxmanova M.M. "Bolalar va yoshlar ijtimoiy ta'minoti va himoyasi". O'quv qo'llanma. Toshkent: 2019 yil

2. **Karlar va eshitishda nuqsoni borlar uchun yordamchi.** Bu qurilma inson eshitishi va kerakli ta'sirlanishni amalga oshirishi lozim bo'lgan vaziyatlarda mexanik ta'sir ko'rsatish orqali egasiga belgi beradi va masalan yo'llardagi falokatlardan omon saqlaydi;

3. **Nogironlar va vaqtincha harakatlanishi cheklanganlar uchun yordamchi qurilma.** Bunday yordamchi sun'iy tafakkur vositasida inson asab tizimiga ulanadi va harakatlanish uchun imkon yaratadi. Albatta, bugungi kunda turli shakldagi protezlar mavjud, ular anchagina qulayliklar yaratadi, lekin protezlar yordam bera olmaydigan holatlar ham talaygina bo'lib, bunday yordamchi ayni muddao bo'lar edi;

4. **Nutqida nuqsoni bo'lgan insonlar uchun yordamchi.** Bunday qurilma muayyan vaqt davomida o'z egasining ma'lum harakat bilan nimani ofodalamoqchi, qanday tovushlar hosil qilmoqchi ekanligini o'rganadi, ya'ni egasiga moslashadi. Keyingi foydalanishda ham inson qurilmadi o'ziga kerakli yo'nalishda o'qitishda davom etishi mumkin. Masalan, aytmoqchi bo'lgan so'z yoki tovushni qurilmaga yozuv, belgi, shakl yoki yozib olingan ovoz shaklida kiritish orqali. Birmuncha vaqtdan so'ng mashina va inson bir butunlik hosil qiladi va o'zini jamiyatda erkin his qila oladi.

Xalqimizda kasalni davolashdan ko'ra oldini olgan afzal degan naql bor albatta, bolaga ilk yoshidan e'tiborli bo'lish nafaqat mutaxassislarning balki ota-onalarning ham zimmasiga yuklanadi. Barvaqt aralashuv xizmatlari esa bu borada ularga malakali yordam ko'rsatishi bilan qimmatli bo'ladi. Bolalar, ota-onalar, mutaxassislar va fuqarolarga alohida ehtiyojli bolalar ikkinchi darajali emasligini va ular havfsiz ekanligini anglatmoqlikdir. Bolalarga berilayotgan Inklyuzif ta'limning asosiy maqsadi bolalar bilan alohida ishlash ularning bilim salohiyati yanada mukammallashtirish Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega bo'lishlari uchun oilada yashashlari va o'z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini nazarda tutadi.

Inklyuziv ta'lim – alohida ehtiyojli bolalar uchun ta'lim sifatini takomillashtirish va ularni maktabgacha ta'lim muassasa hamda umumta'lim maktablariga integratsiya qilishni ta'minlash. Oqilona jamiyat, taraqqiyot yo'lida hech qanday, hattoki kichik omildan ham voz kechmaydi – aksincha, barcha omillardan oqilona foydalanishga harakat qiladi. Alohida ehtiyojli bolalar jamiyatimizning ma'lum bir qismini tashkil etar ekan, ulardagi iqtidor, salohiyatdan oqilona foydalanish, mamlakatimiz taraqqiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu degani alohida ehtiyojli bolalarga yangicha nigoh bilan qarab, ularni ijtimoiy faoliyatga jalb etish kerak!³

Xulosa qilib aytish mumkinki, sun'iy intellektning hayotimizdagi o'zni kundan-kunga chuqurlashib bormoqda. Ular insoniyatning yutug'ini yoki mag'lubiyati, degan savol ustidagi bahslar hali uzoq davom etadi. Eng muhimi, fantastik yozuvchi Ishoq Azimov ta'biri bilan aytganda, "Robotlarni yaratishda odamlarga zarar yetkazmaslik lozimligi" shior qilib olinishi kerak. Shunday bo'lsa-da sun'iy tafakkur bugungi kunda inson hayotining barcha sohalariga asta sekin kirib kelmoqda. Jumladan, ijtimoiy ish (ijtimoiy soha)da ijtimoiy xizmatlar yoki ijtimoiy yordamga bo'lgan ehtiyojni bashorat (prognoz) qilishda samarali qo'llash mumkin.

³ Ganiyeva M.X., Latipova N.M., Alekseyeva V.S., Ismailova B.X., Abduraxmanova M.M. "Bolalar va yoshlar ijtimoiy ta'minoti va himoyasi". O'quv qo'llanma. Toshkent: 2019 yil.

Jamiyat rivojlanib borgani sari uning yangi qonunlari va tartibotlari ham o'zgarib, rivojlanib boradi. Bu o'zgarishlar xoh ijtimoiy bo'lsin, xoh siyosiy jamiyatdagi insonlar tomonidan o'zlashtirilib, moslashtirib boriladi. Biz yuqorida ko'rib o'tgan jamiyat va davlat hayotining barcha sohalarini, hattoki qishloq xo'jaligini ham raqamlashtirish mumkinligini bir vaqtlar xayolimizga ham keltirmagan edik, ammo zamonaviy jamiyat shu darajada taraqqiy etib bormoqda.

REFERENCES

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Sun%CA%BCiy_intellekt
2. Ijtimoiy siyosat//wikipediya. Havola: http://ru.wikipedia.org/wiki/социальная_политика (09.05.2023)
3. Jahongir Toshniyozovich Ibragimov - Академия Google. https://scholar.google.com/citations?view_op=list_works&hl=ru&user=WtrCbdgAAAAJ
4. Ganiyeva M.X., Latipova N.M., Alekseyeva V.S., Ismailova B.X., Abduraxmanova M.M. "Bolalar va yoshlar ijtimoiy ta'minoti va himoyasi".
5. O'quv qo'llanma. Toshkent: 2019 yil
6. <https://tuit.uz/specialnost-iskusstvenny-intellek>